

**КОМЕНТАТОРСЬКА ТРАДИЦІЯ (经学) ЯК ПРОТОТИП ЦИФРОВОЇ
КОГНІТИВНОЇ МОДЕЛІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КАНОНІЧНОГО ТЕКСТУ****COMMENTARY TRADITION (经学) AS A PROTOTYPE OF A DIGITAL COGNITIVE
MODEL OF INTERPRETATION OF THE CANONICAL TEXT****Костанда І.О.,***orcid.org/0000-0002-2144-5421**доктор філологічних наук, доцент,**професор кафедри китайської мови і перекладу**Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

Статтю присвячено когнітивно-методологічному аналізу коментаторської традиції (经学) як історично реалізованій системі інтерпретації конфуціанського канонічного тексту. В умовах цифрової трансформації гуманітарного знання переклад та інтерпретація канонічних текстів дедалі частіше осмислюються як процеси реконструкції когнітивних і культурних структур, однак у сучасній теорії перекладу та цифровій гуманітаристиці досі бракує методологічно обґрунтованої моделі інтерпретації, адекватної нормативній і полісемічній природі канону. У статті запропоновано методологічну інверсію поширеного підходу, в межах якого цифрові когнітивні моделі інтерпретації розглядаються як аналітичний еталон. Натомість обґрунтовується теза про те, що коментаторська традиція постає як історично сформований прототип параметризованої когнітивної й етичної інтерпретації до нормативно-політичного виміру. Особливу увагу приділено механізму антифільтрації, який забезпечує збереження альтернативних і маргінальних інтерпретацій як елементу довготривалої когнітивної пам'яті канону. На цій підставі обґрунтовується можливість розгляду коментаторської традиції як прототипу параметричної моделі перекладу канонічних текстів. Переклад тлумачиться не як лінійне перенесення значень, а як усвідомлений вибір інтерпретаційної конфігурації, в межах якої ключові конфуціанські концепти: «гуманність» (仁), «справедливість» (義), «ритуал» (禮) функціонують як багатовимірні параметризовані смислові вузли. Зроблено висновок про методологічну продуктивність звернення до коментаторської традиції для розроблення інтерпретованих і культурно відповідальних цифрових моделей інтерпретації та перекладу.

На основі аналізу структури інтерпретації: «канон» – «коментар» – «метакоментар / роз'яснення» – «нормативно-ортодоксальна фіксація смислу» (经 - 注 - 疏 - 正义), інтерпретаційних алгоритмів «методу школи» (家法) і «методу учителя» (师法), а також конкуруючих напрямів «канонознавства нових текстів» (今文经学) і «канонознавства давніх текстів» (古文经学) та «неоконфуціанської традиції інтерпретації» (宋学) показано, що інтерпретація в коментаторській традиції функціонує як культурно та інституційно регульований когнітивний процес. Смысл канону конструюється в межах ієрархії параметрів – від текстуральної форми через семантичну й етичну інтерпретацію до нормативно-політичного виміру. Особливу увагу приділено механізму антифільтрації, який забезпечує збереження альтернативних і маргінальних інтерпретацій як елементу довготривалої когнітивної пам'яті канону. На цій підставі обґрунтовується можливість розгляду коментаторської традиції як прототипу параметричної моделі перекладу канонічних текстів. Переклад тлумачиться не як лінійне перенесення значень, а як усвідомлений вибір інтерпретаційної конфігурації, в межах якої ключові конфуціанські концепти: «гуманність» (仁), «справедливість» (義), «ритуал» (禮) функціонують як багатовимірні параметризовані смислові вузли. Зроблено висновок про методологічну продуктивність звернення до коментаторської традиції для розроблення інтерпретованих і культурно відповідальних цифрових моделей інтерпретації та перекладу.

Ключові слова: коментаторська традиція (经学), інтерпретація канонічного тексту, когнітивна модель інтерпретації, параметризація смислу, полісемія канону, конфуціанський канон, цифрова гуманітаристика, теорія перекладу, антифільтрація, когнітивна пам'ять.

The article is devoted to a cognitive-methodological analysis of the commentarial tradition (经学) as a historically realized system for interpreting the Confucian canonical text. In the context of the digital transformation of the humanities, translation and interpretation of canonical texts are increasingly conceptualized as processes of reconstructing cognitive and cultural structures; however, contemporary translation theory and digital humanities still lack a methodologically grounded model of interpretation adequate to the normative and polysemous nature of the canon. The study proposes a methodological inversion of the prevalent approach in which digital cognitive models of interpretation are treated as the analytical benchmark. Instead, it substantiates the thesis that the commentarial tradition can be understood as a historically formed prototype of a parameterized cognitive architecture of interpretation, many of whose principles are only partially reproduced in contemporary digital systems. On the basis of an analysis of the structure of interpretation: "canon" – "commentary" – "meta-commentary / explication" – "normative-orthodox fixation of meaning" (经 - 注 - 疏 - 正义), the interpretive algorithms of "the school method" (家法) and "the teacher's method" (师法), as well as "the competing currents of New Text scholarship" (今文经学) and "Old Text scholarship" (古文经学) and the "Neo-Confucian tradition of interpretation" (宋学), it is demonstrated that interpretation within the commentarial tradition functions as a culturally and institutionally regulated cognitive process. The meaning of the canon is constructed within a hierarchy of parameters – from textual form through semantic and ethical interpretation to the normative-political dimension. Particular attention is given to the mechanism of anti-filtration, which ensures the preservation of alternative and marginal interpretations as an element of the long-term cognitive memory of the canon. On this basis, the possibility is substantiated of considering the commentarial tradition as a prototype of a parametric model for the translation of canonical texts. Translation is interpreted not as a linear transfer of meanings, but as a conscious selection of an interpretive configuration within which key Confucian concepts: "humanity" (仁), "righteousness" (義), "ritual" (禮), function as multidimensional parameterized semantic nodes. The study concludes by affirming the methodological productivity of engaging the commentarial tradition for the development of interpretable and culturally responsible digital models of interpretation and translation.

Key words: commentarial tradition (经学), interpretation of the canonical text, cognitive model of interpretation, parameterization of meaning, polysemy of the canon, Confucian canon, digital humanities, translation theory, anti-filtration, cognitive memory.

Вступ. В умовах цифрової трансформації гуманітарного знання переклад та інтерпретація канонічних текстів дедалі частіше осмислюються не як операції суто мовного перенесення, а як процеси реконструкції когнітивних і культурних структур, що лежать в основі тексту. Особливо виразно ця проблема виявляється у роботі з канонічними корпусами далекосхідних традицій, передусім з конфуціанськими текстами, де смисл не вичерпується мовною формою, а формується на перетині філософських концептів, ритуальних норм, історичної пам'яті та багаторівневих коментаторських практик.

Канонічний текст принципово відрізняється від інших типів дискурсу високим ступенем нормативної та концептуальної щільності, а також інституційно закріпленою полісемією. Його інтерпретація передбачає не лише розуміння лексико-семантичної структури, а й співвіднесення тексту з традицією авторитетних прочитань, інтерпретаційних норм і культурних настанов. У цьому контексті переклад канону постає як особливий тип інтерпретації, в якому реконструкція смислової архітектоники тексту має першочергове значення. Отже, переклад у цьому випадку залежить не стільки від вибору мовного відповідника, скільки від вибору інтерпретаційної матриці, в межах якої реконструюється смисл канонічного тексту.

Сучасні цифрові інструменти аналізу й перекладу тексту, зокрема корпусно-статистичні та нейромережеві моделі, демонструють високу ефективність у роботі з великими масивами мовних даних. Водночас архітектура таких моделей зорієнтована переважно на виявлення стійких мовних кореляцій і ймовірнісних відповідностей. У разі роботи з канонічними корпусами це призводить до відтворення домінантних інтерпретаційних патернів, зафіксованих у навчальних даних, без експліцитного моделювання інтерпретаційних правил, конкуруючих смислових стратегій і нормативних рамок, у межах яких здійснюється розуміння тексту. Як наслідок, виникає методологічний розрив між складністю інтерпретаційних процесів, притаманних канону, та можливостями формалізованих цифрових моделей.

У цій статті зазначено обмеження розглядається не в емпіричному, а в методологічному аспекті. Актуалізується потреба пошуку таких когнітивних моделей інтерпретації, які, з одного боку, допускають параметризацію та формалізацію, а з іншого – здатні враховувати множинність смислів, культурну зумовленість і нормативний характер канонічного тексту. Одним із перспек-

тивних напрямів такого пошуку є переосмислення традиційних коментаторських систем як когнітивних моделей опрацювання смислу.

У цьому контексті звернення до *коментаторської традиції* (经学, jīngxué) або *канонознавства чи класичної екзегези конфуціанського канону*, не є спробою ретроспективної аналогії чи зіставлення з метою виявлення формальних подібностей. Наукова проблема полягає не в тому, що між *коментаторською традицією* та цифровими когнітивними моделями можна виявити структурні паралелі, а у відсутності в сучасній теорії перекладу та цифровій гуманітаристиці методологічно обґрунтованої моделі інтерпретації канонічного тексту, здатної поєднати глибину традиційної екзегези з формалізованістю цифрових інструментів.

Коментаторська традиція – це історично сформована та інституційно закріплена система інтерпретації, в межах якої робота з каноном здійснюється через багаторівневу архітектуру: «канон («经, jīng) – коментар (注, zhù) – метакоментар / роз'яснення (疏, shū) – нормативно-ортодоксальна фіксація смислу (正义, zhèngyì)», стійкі інтерпретаційні алгоритми (метод школи (家法, jiāfǎ, сімейна / лінійна традиція тлумачення) та метод учителя (师法, shīfǎ, правило інтерпретації в межах учительської лінії)), а також конкуруючі когнітивні матриці: школа «нових текстів» (今文, jīnwén), школа «давніх текстів» (古文, gǔwén) і неоконфуціанська традиція інтерпретації (宋学, sòngxué, сунське вчення) [12, с. 78]. Ці елементи забезпечують не лише множинність інтерпретацій, а й механізми їх нормалізації, ієрархізації та культурної легітимації. У такому вигляді *коментаторська традиція* може бути описана не тільки в історико-філологічному, а й у когнітивно-модельному ключі, як параметризована система опрацювання смислу.

Саме в цьому аспекті зіставлення *коментаторської традиції* із цифровими когнітивними моделями набуває проблемно-орієнтованого характеру. У статті *коментаторська традиція* розглядається не як об'єкт культурної екзотизації, а як структурний прототип когнітивної архітектури інтерпретації, що дає змогу виявити обмеження сучасних цифрових підходів і окреслити альтернативні напрями їх розвитку.

Об'єктом дослідження є інтерпретація канонічного тексту як когнітивний процес.

Предметом дослідження виступає *коментаторська традиція* як когнітивно структурована система інтерпретації та її функціональна зістав-

ність із сучасними цифровими когнітивними моделями аналізу й перекладу тексту.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування можливості розгляду *коментаторської традиції*, як прототипу параметризованої когнітивної моделі інтерпретації канонічного тексту, релевантної для завдань перекладознавства та цифрової гуманітаристики.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що *коментаторська традиція* функціонує як історично сформована когнітивна модель інтерпретації, структурно зіставна з сучасними цифровими когнітивними системами аналізу тексту, водночас перевершуючи їх за рівнем експліцитності інтерпретаційних правил і нормативних механізмів роботи зі змістом.

Для досягнення поставленої мети в статті передбачається розв'язання таких завдань:

1) проаналізувати структуру та функції *коментаторської традиції* як системи інтерпретації канонічного тексту;

2) виявити когнітивні параметри інтерпретації, що лежать в основі різних напрямів *коментаторської традиції*;

3) здійснити структурне зіставлення елементів *коментаторської традиції* і сучасних цифрових когнітивних моделей;

4) обґрунтувати методологічну значущість такого зіставлення для теорії перекладу та цифрової гуманітаристики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *коментаторська традиція* уперше розглядається як прототип когнітивно-параметричної моделі інтерпретації канонічного тексту, а її зіставлення з цифровими когнітивними моделями використовується не в ілюстративному, а в методологічно продуктивному ключі, для переосмислення принципів інтерпретації та перекладу канону в цифрову епоху.

Коментаторська традиція як багаторівнева система інтерпретації канонічного тексту

Канон як фіксований текст і динамічний смисловий простір.

У конфуціанській традиції *канон* (经, jīng, «канонічний текст; класика») – постає як особливий тип тексту, в якому принципово поєднуються формальна незмінність і семантична відкритість. Тексти, що входять до корпусу класичних канонів: «Шість канонів» (《六经》, Liù Jīng), «П'ять канонів» (《五经》, Wǔ Jīng), «Тринадцять канонів» (《十三经》, Shí sān Jīng), упродовж століть зберігалися як фіксована текстуальна основа, наділена найвищим культурним, освітнім і нормативним статусом [10, с. 62; 13, с. 106]]. Водночас

стійкість форми не означала стабільності значення: навпаки, смисл канону розглядався як такий, що підлягає постійному розкриттю, уточненню та переосмисленню залежно від історичного й соціального контексту.

В межах *коментаторської традиції* канон не функціонує як замкнений носій значення, а мислиться як семантично відкритий корпус, який принципово потребує інтерпретаційного супроводу. Така установка зумовлена не лише специфікою давньокитайського письма та лаконічністю класичної мови, а передусім нормативною природою канону. Канонічний текст не стільки повідомляє інформацію, скільки задає модель світу та образ належного: етичного, ритуального й політичного порядку, які не можуть бути безпосередньо виведені з текстової поверхні.

Отже, смисл у конфуціанському каноні не є заданим наперед і не локалізується в тексті як такому. Він формується в процесі інтерпретації, опосередкованої традицією, авторитетом і когнітивними настановами інтерпретатора. У цьому сенсі канон постає не як джерело готових значень, а як стійке ядро смислотворення, довкола якого розгортається складна інтерпретаційна діяльність.

Проблема авторитетності смислу в конфуціанській традиції розв'язувалася не через фіксацію єдиного «правильного» тлумачення, а через інституціоналізацію самого інтерпретаційного процесу. Авторитет належав не окремому прочитанню, а системі інтерпретації загалом, у межах якої співіснували різні школи та підходи: *школа нових текстів* (今文, jīnwén), *школа давніх текстів* (古文, gǔwén), *сунське вчення* або *неоконфуціанська традиція* (宋学, sòngxué, сунське вчення) [8, с. 79]. Кожна з них по-своєму реконструювала смисл канону, не ставлячи під сумнів його нормативний статус. Таким чином, смисл канону осмислювався як динамічна величина, що існує в полі історично та культурно санкціонованих інтерпретацій.

Архітектура інтерпретації: «经 – 注 – 疏 – 正义»

Багаторівнева структура інтерпретації є однією з ключових особливостей традиції *коментаторської традиції* і дає змогу розглядати її не просто як сукупність коментарів, а як системно організовану модель смислотворення. Класична схема: *канон* («经, jīng) – *коментар* (注, zhù) – *метакоментар / роз'яснення* (疏, shū) – *нормативно-ортодоксальна фіксація смислу* (正义, zhèngyì), відображає не лише жанрове розмаїття коментаторських текстів, а й ієрархію когнітивних опе-

рацій, за допомогою яких здійснюється робота з канonom [3, с. 102].

Рівень *канон* (《经, jīng) репрезентує канонічний текст як незмінну основу інтерпретації [18]. Він наділений найвищим символічним і нормативним статусом та принципово не підлягає редагуванню, що задає жорстке обмеження для всіх подальших інтерпретаційних дій. Канон функціонує як фіксована точка відліку, щодо якої розгортається вся інтерпретаційна діяльність.

Коментар (《注, zhù) виконує функцію локальної інтерпретації [16, с. 45]. Коментар цього рівня спрямований на пояснення значення окремих ієрогліфів, висловів і фрагментів тексту, усунення семантичної невизначеності та відновлення культурного або історичного контексту. На цьому рівні здійснюється первинна когнітивна операція співвіднесення тексту з мовними, ритуальними й концептуальними знаннями. *Коментар* фіксує можливі значення, однак зазвичай не претендує на остаточну нормалізацію смислу.

Метакоментар / роз'яснення (《疏, shū) становить рівень метаінтерпретації, орієнтований на систематизацію та узгодження вже наявних коментарів [13, с. 135]. Тут інтерпретація набуває рефлексивного характеру: різні тлумачення зіставляються, аргументуються, ієрархізуються та включаються до ширшої інтерпретаційної рамки. *Метакоментар* виконує функцію когнітивного контролю, забезпечуючи зв'язність, спадкоємність і внутрішню несуперечливість інтерпретаційного простору.

Рівень *нормативно-ортодоксальної фіксації смислу* (《正义, zhèngyì), інституційно оформлений, зокрема, Куна Інда (孔颖达, 574–648) у праці «Правильне тлумачення П'яти канонів» (《五经正义》) [10, с. 88], виконує функцію нормативної стабілізації смислу. *Нормативно-ортодоксальна фіксація смислу* не усуває полісемію повністю, проте встановлює ієрархію інтерпретацій, визначаючи, які прочитання визнаються канонічно допустимими в освітній, екзаменаційній і політичній практиці. У такий спосіб інтерпретація перетворюється з інтелектуального акту на соціально санкціоноване знання, наділене нормативною силою, а традиція фіксує не лише смисли, а й процедури їх здобуття, що робить її зіставною з архітектурою багаторівневих інтерпретаційних систем у сучасних цифрових середовищах.

Коментар як нормативний когнітивний інструмент

У традиції *коментаторської традиції* коментар не є вираженням індивідуального розуміння тексту, а функціонує як нормативний когнітив-

ний інструмент, що регулює процес інтерпретації, яка мислиться не як суб'єктивне читання, а як культурно організована практика, підпорядкована стійким правилам, методам і авторитетним традиціям.

Кожен рівень коментаторської структури виконує специфічну когнітивну функцію, від семантичного декодування й уточнення значень до метааналізу та нормативного відбору інтерпретацій. У сукупності ці рівні формують «допустимий діапазон смислів» – простір інтерпретацій, який не фіксує єдине значення, але задає межі інтерпретаційної варіативності. Вихід за ці межі означав би не альтернативне прочитання, а втрату інтерпретаційної легітимності.

Саме цей механізм нормативного обмеження й структурованого впорядкування смислу дозволяє розглядати *коментаторську традицію* як системно організовану когнітивну модель у якій коментар виконує функцію параметра, що задає умови обробки тексту, а вся інтерпретаційна система функціонує як багаторівнева архітектура, в межах якої смисл не витягується безпосередньо з тексту, а конструюється відповідно до встановлених когнітивних і культурних правил.

Отже, *коментаторська традиція* постає не лише як історико-філологічна традиція, а й як формалізована система когнітивної обробки канонічного тексту, в якій інтерпретація виступає регульованим, відтворюваним та інституційно контрольованим процесом. Саме ця характеристика робить можливим подальший розгляд *коментаторської традиції* як прототипу параметризованих когнітивних моделей інтерпретації.

Когнітивні параметри інтерпретації в коментаторській традиції

Метод школи (家法) і метод учителя (师法) як інтерпретаційні алгоритми

Однією з ключових особливостей *коментаторської традиції* є принципова відмова від інтерпретації як індивідуально-інтуїтивного акту. Коментаторська практика в конфуціанському каноні інституціоналізується у формах *методу школи (家法) і методу учителя (师法)*, які задають не просто «традиції читання», а стійкі та відтворювані правила роботи з текстом [11, с. 258]. У межах кожної інтерпретаційної лінії тлумачення здійснюється відповідно до приписів, що визначають допустимі операції стосовно канону: які значення можуть актуалізуватися, які контексти вважаються релевантними та які інтерпретаційні кроки санкціонуються традицією.

Історична стійкість цих механізмів простежується вже в епоху Хань, коли інтерпретація

канону була інтегрована до державної системи освіти. Як фіксується в традиційних історичних джерелах, за правління імператора Ханя У-ді (漢武帝, 156–87 до н. е.) було засновано інститут «учителів П'яти канонів» (五经博士) [6, с. 75]. Кожен канон викладався кількома учителями, які мали власних учнів; у такий спосіб формувалися окремі *інтерпретаційні лінії* чи *школи тлумачення* (师说). Історична традиція засвідчує, що за часів Ханя У-ді існувало сім таких інтерпретаційних ліній, а за періоду Східної Хань (東漢, 25–220) часів правління імператора Ханя Гуан-у-ді (光武帝, 5 до н. е. – 57 н. е.), була інституційно закріплена система «чотирнадцяти учителів», у межах якої кожен напрям викладався спираючись на «власну родинну традицію» (各以家法教授) [7, с. 285].

У когнітивно-модельному описі це означає, що *метод школи* і *метод учителя* функціонували як інтерпретаційні алгоритми, тобто як закріплені режими обробки тексту. Вони задавали послідовність інтерпретаційних дій, обмежували простір допустимих тлумачень і забезпечували відтворюваність інтерпретаційних рішень. Передавання інтерпретаційних стратегій від учителя до учня може розглядатися як трансляція «когнітивної програми», що включає як дозволені процедури (опору на визначений корпус коментарів і методів), так і заборони (виключення або маргіналізацію альтернативних прочитань поза межами школи). У такому режимі відхилення від *методу школи* або *методу учителя* трактується не як допустима варіативність думки, а як порушення інтерпретаційної легітимності.

Саме на цьому рівні стає очевидним методологічний міст до цифрових моделей: *коментаторська традиція* демонструє риси параметризованої системи, в якій інтерпретація визначається не ймовірнісною «інтуїцією», а обраним режимом правил і обмежень. Принципово важливо, що в *коментаторській традиції* ці правила є експліцитними, артикульованими та аргументованими, тоді як у сучасних нейромережевих системах значна частина параметрів інтерпретації представлена розподілено (у вигляді ваг) і не має інтерпретованого семантичного статусу [2, с. 67].

Конкуруючі когнітивні матриці інтерпретації

Незважаючи на нормативну основу, *коментаторська традиція* не є когнітивно однорідною: у її межах формуються конкуруючі школи, які доцільно розглядати як різні когнітивні матриці обробки одного й того самого канонічного тексту. Історичний матеріал дає змогу простежити цю диференціацію насамперед через опозицію

канонознавства нових текстів (今文经学, jīnwén jīngxué) і *канонознавства давніх текстів* (古文经学, gǔwén jīngxué), а згодом через формування *неоконфуціанської традиції інтерпретації* (宋学, сунське вчення) [4, с. 51].

За доби Хань офіційну основу державної ученості протягом тривалого часу становила саме *канонознавства нових текстів* (今文经学): раніше згадана система «чотирнадцяти учителів» за доби Східна Хань належала до цього напрямку, а її статус як державної доктрини зберігався до кінця епохи [14]. Когнітивна специфіка *канонознавства нових текстів* визначається орієнтацією на «тонкі слова – великий смисл» (微言大义, wēi yán dà yì), тобто на виявлення прихованих нормативних і політико-етичних значень канону. Особливе місце посідала інтерпретація «Весни й осені» (《春秋》, Chūnqiū) як *первинного канону* (元经, yuán jīng), а також розвиток *гуянської екзегетичної школи* (公羊学, Gōngyáng xué), у межах котрої канон осмислювався як джерело принципів державного порядку, зокрема ідеї *великої єдності* (大一统) [15]. Згадування таких постатей, як Дуна Чжуншу (董仲舒, 179–104 до н. е.) і Гунсуня Хуна (公孙弘, ?–121 до н. е.), підкреслює тісний зв'язок цієї когнітивної матриці з практиками управління та політичною нормативністю.

Паралельно розвивається *канонознавства давніх текстів* (古文经学), пов'язане з виявленням та інтерпретацією канонічних текстів, записаних давніми формами письма. Джерела наголошують, що відмінність між *школою «нових текстів»* (今文) і *школою «давніх текстів»* (古文) має не графічний, а методологічний характер [8, с. 64]. *Канонознавства нових текстів* трактує Конфуція як «некоронованого царя» (素王, sù wáng), який створює канон як нормативно-політичний проєкт; *канонознавства давніх текстів*, навпаки, розглядає його як хранителя й редактора давніх документів, а самі канони, як корпус історико-інституційного знання [17, с. 250]. Унаслідок цього *канонознавства давніх текстів* формує реконструктивну когнітивну матрицю, зорієнтовану на філологічну точність, аналіз мовної форми та історичного контексту.

Історичний матеріал фіксує також внутрішню динаміку цих напрямів: критику пізньої традиції *школи «нових текстів»* (今文) за надмірну коментаторську деталізацію, загострення суперечок і спроби узгодження: зокрема обговорення на Байхугуаньській нараді (白虎观会议, 79 р., офіційна придворна конференція з метою уніфікації конфуціанського вчення) [5, с. 151]. Трактат «Байху тун» (《白虎通义》), зафіксував

підсумки Байхугуаньської наради), а також діяльність Чжена Сюаня (郑玄, 127-200), котрий здійснив систематизацію та інтеграцію різних коментаторських підходів [18]. Ці факти важливі не самі собою, а як свідчення того, що конкуренція когнітивних матриць була інституційно визнаним режимом існування традиції.

Сунське вчення доповнює цю конфігурацію як когнітивна матриця рефлексивно-етичного типу, в межах якої інтерпретація канону переорієнтовується на онтологічні та моральні засади, а текст постає як інструмент етичної самотрансформації суб'єкта. У сукупності три напрями можуть бути описані як різні архітектури смислотворення: *символіко-нормативна* (今文), *реконструктивно-філологічна* (古文) та *етико-метафізична* (宋学).

Ієрархія інтерпретаційних параметрів: текст → смисл → етика → політичний порядок

Об'єднуючим елементом різних напрямів *коментаторської традиції* є ієрархічна організація параметрів інтерпретації. Канонічний текст розглядається не як автономний об'єкт, а як початкова ланка смислового ланцюга:

текст → смисл → етика → політичний порядок
у межах якого кожен рівень задає умови інтерпретації наступного.

Історичні дані дають змогу побачити, що ця схема не була абстрактною теоретичною моделлю, а являла собою соціально закріплену практику [12, с. 71]. Уже система *учителі – учні* (博士—弟子, bóshì – dìzǐ), організована як державне викладання канонів, засвідчує інституційну спрямованість інтерпретації: прочитання канону було не заради автономного розуміння тексту, а з метою відтворення нормативного знання. Додатковим підтвердженням цього слугує принцип *вирішення судових справ на підставі канонічного смислу* (以经义决狱, yǐ jīng yì jué yù), за якого інтерпретація канону безпосередньо функціонувала як механізм трансляції тексту в соціальний і правовий порядок.

Відмінності між школами виявляються у розстановці пріоритетів усередині цього ланцюга. *Канонознавства давніх текстів* (古文经学) фокусується на текстуальному рівні та реконструкції смислу «знизу вгору»; *канонознавства нових текстів* (今文经学) акцентує нормативно-політичний рівень, пов'язуючи канон із принципами впорядкування держави; *сунське вчення* (宋学) висуває на перший план етичний і метафізичний рівень. Тож, варіативність інтерпретацій пояснюється суб'єктивністю інтерпретаторів, а відмінністю когнітивних моделей, кожна з яких

задає власну точку входу та пріоритетні параметри обробки тексту.

У цифровому контексті це має подвійне значення. По-перше, *коментаторська традиція* демонструє, що інтерпретація канону завжди включає нормативний і етичний рівні, які не виводяться автоматично з текстової поверхні. По-друге, її структура задає модель, засновану на експліцитних правилах та ієрархіях, що відкриває можливість переходу від «чорних скриньок» імовірного виводу до когнітивно прозорих систем, у межах яких інтерпретаційні рішення можуть бути реконструйовані, перевірені та обговорені.

Коментаторська традиція і цифрові когнітивні моделі інтерпретації

Інтерпретація як параметризований процес: інверсія точки відліку

У більшості досліджень, присвячених цифровим когнітивним моделям інтерпретації, традиційні екзегетичні практики розглядаються як передісторія або культурне тло сучасних обчислювальних систем. У цій статті пропонується принципово інша перспектива: цифрові когнітивні моделі інтерпретації трактуються як пізній і функціонально редукований випадок параметризованої інтерпретаційної архітектури, історично реалізованої в *коментаторській традиції*.

Сучасні цифрові моделі інтерпретації вибудовуються як параметризовані системи, у межах яких смисл формується через взаємодію рівнів обробки, правил агрегації та механізмів валідації результату. Інтерпретація в них не є прямим відображенням тексту, а постає як результат роботи архітектури моделі. Принципово важливо, що та сама логіка лежить в основі *коментаторської традиції*, однак була реалізована задовго до цифрової епохи, в інституційній, нормативній та когнітивно експліцитній формі.

Згідно з «Історією Пізньої Хань, “Біографії вчених”» (《后汉书·儒林列传》), до доби Східна Хань було інституційно зафіксовано чотирнадцять таких інтерпретаційних ліній, кожна з яких мала власний набір інтерпретаційних правил, пріоритетів і допустимих смислових операцій [5, с. 192]. Тим самим інтерпретація канону від самого початку виступала не як індивідуальне читання, а як регламентований вибір інтерпретаційного алгоритму.

Отже, вже на ранньому етапі *коментаторська традиція* функціонувала не як сукупність індивідуальних коментарів, а як параметризована система інтерпретації, в межах якої смисл канону конструювався через перемикання між інститу-

ційно закріпленими інтерпретаційними режимами, а не безпосередньо вилучався з тексту.

Коментаторська традиція як історично реалізована когнітивна архітектура

Для обґрунтування прототипного характеру коментаторської традиції щодо сучасних цифрових когнітивних моделей необхідно перейти від абстрактних структурних аналогій до аналізу реально функціонуючих інтерпретаційних механізмів. Історія коментаторської традиції надає рідкісний приклад довготривалої, інституційно стабільної системи інтерпретації, в межах якої послідовно були сформовані ключові компоненти когнітивної архітектури обробки канонічного тексту.

Насамперед, багаторівнева структура «*经 - 注 - 疏 - 正义*» була не жанровою класифікацією коментаторських текстів, а ієрархією когнітивних операцій, розподілених за рівнями інтерпретації:

- *канон* (*经, jīng*) функціонував як незмінний нормативний корпус, що мав найвищий культурний та інституційний статус;

- *коментар* (*注, zhù*) виконував функцію локальної параметризації смислу, фіксує допустимі значення, контексти та семантичні варіанти;

- *роз'яснення, метакоментар* (*疏, shū*) здійснював метааналіз і узгодження конкуруючих інтерпретацій, забезпечуючи їх аргументативну зв'язність та ієрархізацію;

- *ортодоксальне, нормативне тлумачення* (*正义, zhèngyì*) інституційно стабілізувало інтерпретаційний простір, пов'язуючи смисл канону з освітньою, іспитовою та політичною практикою. Класичним прикладом такого рівня є праця Куна Інда (孔颖达) «Правильне тлумачення П'яти канонів» (*《五经正义》*) [10, с. 90].

Таким чином, інтерпретація в коментаторській традиції від самого початку була організована як багатоступеневий когнітивний процес, у межах якого смисл не вилучався безпосередньо з тексту, а послідовно конструювався, перевірявся та нормалізувався в межах інституційно заданої архітектури.

Додатковим підтвердженням прототипності цієї архітектури слугує історія протистояння *канонознавства нових текстів* (今文经学) та *канонознавства давніх текстів* (古文经学). У цьому випадку йдеться не просто про розбіжність інтерпретаційних думок, а про функціонування конкуруючих когнітивних моделей обробки одного й того самого канонічного корпусу.

Канонознавство нових текстів спиралося на символічне та корелятивне мислення, орієнтоване

на виявлення «тонких слів – великого смислу» (微言大义) і нормативно-політичну параметризацію тексту. *Канонознавство давніх текстів*, навпаки, формувало реконструктивну модель інтерпретації, засновану на філологічній точності, аналізі письмової форми та історичного контексту. Їх тривале співіснування, кульмінацією якого стало офіційне обговорення на Байхугуаньській нараді (白虎观会议) свідчить про спробу узгодження інтерпретаційних архітектур, а не про усунення однієї з них.

Особливе значення в цьому процесі мала діяльність Чжена Сюаня (郑玄), який не ліквідував конкуренцію інтерпретацій, а створив інтегративну метамодель, що об'єднала параметри шкіл «нових» і «давніх текстів» [18]. Його коментарі стали основою для подальших канонічних зводів і фактично зафіксували когнітивну конфігурацію канону на кілька століть.

Архітектурна формула прототипу інтерпретації

У узагальненому вигляді коментаторську традицію можна представити як послідовну інтерпретаційну схему: канон як фіксований вхід (*经*) → вибір інтерпретаційного режиму (*家法 / 师法*) → локальна параметризація смислу (*注*) → метаузгодження інтерпретацій (*疏*) → інституційна валідація (*正义*) → збереження альтернативних тлумачень (*异说*).

У термінах цифрових когнітивних моделей ця послідовність функціонально співвідноситься зі схемою:

input → constraints → feature / annotation layer → aggregation layer → validation layer → memory of alternatives [1, с. 48].

Таке зіставлення демонструє, що коментаторська традиція реалізує не метафоричну, а структурно й функціонально співмірну когнітивну архітектуру інтерпретації, в межах якої ключові етапи обробки смислу були інституційно оформлені, експліковані та нормативно закріплені задовго до появи цифрових обчислювальних систем.

У сукупності ці факти дають підстави розглядати коментаторську традицію не як аналог цифрових когнітивних моделей, а як історично реалізований структурний прототип параметризованої інтерпретаційної архітектури, що перевершує сучасні обчислювальні системи за ступенем прозорості інтерпретаційних правил і стійкості смислової організації.

Антифільтрація та когнітивна пам'ять інтерпретації

Завершальним елементом інтерпретаційної архітектури, реалізованої в коментаторській традиції, є специфічний спосіб роботи з інтерпре-

таційною множинністю, який принципово відрізняє цю систему від більшості сучасних цифрових когнітивних моделей. Якщо в цифрових системах множинність інтерпретацій розглядається як надлишковість, що підлягає оптимізації, усередненню або усуненню, то в *коментаторській традиції* вона інституційно зберігається та структурно впорядковується.

Ключовим механізмом у цьому контексті є розмежування між *визнаними, загальноприйнятими тлумаченнями* (通说, tōngshuō) та *альтернативними, маргінальними трактуваннями* (异说, yìshuō). Це розмежування фіксує не лише ієрархію інтерпретацій, а й принципову відмову від остаточного усунення смислової варіативності. Навіть після нормативної стабілізації інтерпретаційного простору на рівні *коментаторської традиції* альтернативні тлумачення не вилучаються з системи, а зберігаються як легітимні елементи когнітивної пам'яті канону.

У структурному відношенні цей механізм слід розглядати як завершальний рівень інтерпретаційної архітектури, відповідальний за збереження витіснених смислів. На відміну від цифрових моделей, орієнтованих на отримання єдиного стабільного результату, *коментаторська традиція* виходить з того, що будь-який нормативно зафіксований смисл має історично зумовлений і потенційно переглядний характер. Саме тому корпус канонічних коментарів охоплює не лише домінуючі інтерпретації, а й зафіксовані альтернативи, архівовані в таких корпусах, як «Коментарі та тлумачення до Тринадцяти канонів» (《十三经注疏》) та «Цінські тлумачення канонів» (《皇清经解》).

Цей принцип доцільно означити як *антифільтрацію* – когнітивний механізм, спрямований не на редукцію інтерпретаційного простору, а на його збереження та історичну акумуляцію [9, с. 28]. Під *антифільтрацією* у цьому дослідженні розуміється аналітичний принцип (запропонований автором статті), що позначає інституційне збереження альтернативних трактувань як когнітивного ресурсу традиції, а не їх усунення заради єдиного висновку.

Антифільтрація забезпечує зворотність інтерпретаційного відбору: тлумачення, які втратили нормативний статус в одному історичному контексті, не знищуються, а зберігаються як потенційні ресурси для подальшої реактуалізації.

Історична динаміка *коментаторської традиції* підтверджує функціональну значущість цього механізму. Зміна домінуючих інтерпретаційних матриць – від переважання *канонознавства нових*

текстів (今文经学) до посилення й перемоги *канонознавства давніх текстів* (古文经学), від інтегративного синтезу Чжена Сюаня (郑玄) до неоконфуціанської реінтерпретації доби Сун (宋学), а згодом до текстологічного повороту епохи Цін – відбувалася без втрати інтерпретаційної спадщини. Навпаки, кожна нова конфігурація смислу формувалася шляхом переконфігурації раніше накопиченого масиву інтерпретацій, а не шляхом їх усунення.

У термінах когнітивної архітектури *антифільтрація* виконує функцію довготривалої інтерпретаційної пам'яті, в якій зберігаються не лише нормативно закріплені прочитання, а й витіснені альтернативи. Саме цей рівень забезпечує історичну стійкість системи та її здатність до рефлексивного перегляду власних інтерпретаційних засад.

Отже, *антифільтрація* завершує багаторівневу інтерпретаційну архітектуру *коментаторської традиції*, перетворюючи її з механізму нормативної стабілізації смислу на історично стійку когнітивну систему, що поєднує нормативність і інтерпретаційну зворотність. Саме ця властивість дає змогу розглядати *коментаторську традицію* не лише як прототип параметризованої моделі інтерпретації, а й як методологічний орієнтир для розробки інтерпретованих, рефлексивних і культурно відповідальних цифрових когнітивних систем.

Коментаторська традиція як прототип параметричної моделі перекладу канонічних текстів

Переклад конфуціанського канону як параметризована інтерпретація

Переклад конфуціанських канонічних текстів становить особливий тип міжкультурної інтерпретації, у межах якої перенесення мовних значень нерозривно пов'язане з реконструкцією когнітивних, нормативних і культурних структур вихідної традиції. На відміну від художніх або прагматичних текстів, канон орієнтований не на комунікативну ефективність, а на відтворення етико-ритуального та світоглядного порядку, що принципово ускладнює перекладацьке завдання.

Ключові конфуціанські концепти: *гуманність* (仁, rén) і *ритуал / нормативний порядок* (礼, lǐ) та *належне / справедливість* (义, yì), не мають фіксованих лексичних відповідників у європейських мовах. Вони функціонують як багатовимірні когнітивні вузли, що поєднують етичні, ритуальні, соціальні та політичні параметри. Їхнє значення не задається раз і назавжди, а актуалізується залежно від інтерпретаційної матриці та контексту вживання.

У межах запропонованого підходу ці концепти доцільно розглядати не як окремі слова чи абстрактні ідеї, а як параметризовані когнітивні концепти, значення яких формується внаслідок вибору інтерпретаційного режиму. Так, *гуманність* (仁) може актуалізуватися як міжособистісна чеснота, як принцип соціальної злагоди або як антропологічна основа моралі; *справедливість* (義) як норма справедливості, як ритуально виправдана дія або як етичний критерій політичного рішення; *ритуал* (禮) не тільки як конкретний ритуал, але й як соціальний код або універсальний принцип упорядкування світу.

Коментаторська традиція демонструє, що подібні варіації не є довільними. Навпаки, вони закріплені в конкретних інтерпретаційних школах, аргументовані, співвіднесені з альтернативними прочитаннями та історично легітимовані. Отже, переклад конфуціанського канону не може бути зведений до вибору одного «правильного» еквівалента, а має розглядатися як процес вибору та фіксації інтерпретаційних параметрів, що відповідають певній когнітивній матриці.

Параметрична модель перекладу при цьому не усуває полісемію канону, а переводить її в режим контрольованого вибору: перекладач фіксує не «єдине значення», а обрану інтерпретаційну конфігурацію – усвідомлену, відтворювану та підзвітну прийнятій інтерпретаційній архітектурі.

У цьому сенсі переклад вбудовується в ту саму архітектуру, що й коментаторська практика: він постає як форма інтерпретації, підзвітна правилам, традиціям і ієрархії смислів. Перекладач, подібно до коментатора, здійснює не механічне перенесення значення, а реконструкцію когнітивної конфігурації тексту в іншій культурно-мовній системі.

Перспективи цифрового моделювання параметричного перекладу

Розгляд *коментаторської традиції* як прототипу параметризованої моделі інтерпретації дає змогу окреслити перспективи цифрового моделювання перекладу канонічних текстів, зорієнтованого не на статистичне відтворення перекладацьких рішень, а на аналітичну реконструкцію смислової архітектури тексту.

У межах такого підходу цифрова модель перекладу може бути вибудована на основі трьох взаємопов'язаних компонентів.

По-перше, *карти концептів*, у яких ключові поняття канону (гép, уї, лї та ін.) представлені як багатовимірні когнітивні вузли з набором можливих інтерпретаційних параметрів. Такі карти фіксують не готові еквіваленти, а простір допу-

стимих смислів, пов'язаний із конкретними інтерпретаційними традиціями та історичними контекстами.

По-друге, *бібліотеки інтерпретацій*, структурно аналогічні корпусу коментарів (注疏, коментарі та метакоментарі) в *коментаторській традиції*, акумулюють різні коментарі, переклади й інтерпретаційні рішення. На відміну від статистичних корпусів, такі бібліотеки зберігають аргументативну структуру інтерпретацій, їхні методологічні засади та прив'язку до певних когнітивних матриць.

По-третє, *когнітивні фільтри*, що функціонують за принципом *методу школи* (家法) та *методу учителя* (师法), задають правила вибору й комбінування інтерпретаційних параметрів. Ці фільтри не усувають альтернативні значення, а структурують їх, забезпечуючи прозорість, відтворюваність і методологічну підзвітність перекладацьких рішень.

У сукупності ці елементи формують модель перекладу, в якій цифрові інструменти використовуються не для автоматичної генерації тексту, а для підтримки аналітичної та інтерпретаційної роботи перекладача. У такій системі людина й алгоритм виконують комплементарні функції: алгоритм забезпечує навігацію простором смислів та інтерпретаційних конфігурацій, тоді як перекладач здійснює усвідомлений вибір когнітивної моделі перекладу й несе відповідальність за його культурну та етичну адекватність.

Таким чином, *коментаторська традиція* може бути розглянута не лише як історичний прототип цифрових когнітивних моделей інтерпретації, а й як методологічна основа для розробки параметричних моделей перекладу канонічних текстів.

Висновки. У статті було запропоновано когнітивно-методологічний підхід до осмислення *коментаторської традиції* (经学), у межах якого вона розглядається не лише як історико-філологічне явище, а й як історично реалізована інтерпретаційна архітектура канонічного тексту, що має ознаки параметризованої когнітивної моделі. Аналіз структури *коментаторської традиції* засвідчив, що багаторівнева організація інтерпретації: *канон* (经), *коментар* (注), *метакоментар* (疏), *нормативно-ортодоксальної фіксації смислу* (正义), у поєднанні з нормативними інтерпретаційними алгоритмами *методу школи* (家法) і *методу учителя* (师法) формує експліцитну, відтворювану та інституційно підзвітну архітектуру смислотворення.

Було встановлено, що інтерпретація в *коментаторській традиції* здійснюється не як суб'єк-

тивний акт читання, а як культурно регульований когнітивний процес, у межах якого смисл тексту конструється на основі ієрархічно організованих параметрів – від текстуальної форми через семантичну й етичну інтерпретацію до нормативно-політичного виміру. Відмінності між напрямками *канонознавства нових текстів* (今文经学) і *канонознавства давніх текстів* (古文经学), *неоконфуціанської традиції інтерпретації* (宋学) були інтерпретовані як прояви конкуруючих когнітивних матриць, що задають різні архітектури опрацювання канонічного тексту.

Зіставлення *коментаторської традиції* із сучасними цифровими когнітивними моделями інтерпретації дало змогу здійснити методологічну інверсію поширеного підходу, в межах якого цифрові системи розглядаються як аналітичний еталон, а традиційні форми екзегези, лише як їхній історичний попередник. У статті показано, що ключові принципи цифрових когнітивних моделей: параметризація, багаторівневість, агрегація інтерпретацій і валідація результату, були інституційно та експліцитно реалізовані в *коментаторській традиції* задовго до цифрової епохи, тоді як сучасні системи відтворюють їх у функціонально редукованому вигляді.

Особливого значення набуває виявлений механізм антифільтрації, завдяки якому *коментаторська традиція* зберігає альтернативні, маргінальні та тимчасово неактуальні інтерпретації як еле-

менти довготривалої когнітивної пам'яті канону. На відміну від цифрових моделей, орієнтованих на оптимізацію та стиснення смислового простору, ця традиція демонструє здатність до історичної переконфігурації інтерпретаційних пріоритетів без утрати накопиченої смислової спадщини.

На підставі проведеного аналізу було обґрунтовано розгляд *коментаторської традиції* як прототипу параметричної моделі перекладу канонічних текстів. Переклад конфуціанського канону в такому підході трактується не як лінійне перенесення мовних значень, а як реконструкція інтерпретаційної архітектури тексту, в межах якої ключові концепти: 仁 (rén), 義 (yì), 禮 (lǐ), функціонують як багатовимірні параметризовані смислові вузли. Це відкриває перспективи розроблення цифрових інструментів перекладу, зорієнтованих на моделювання смислової архітектури тексту за допомогою карт концептів, бібліотек інтерпретацій і когнітивних фільтрів.

Отже, звернення до *коментаторської традиції* дає змогу не лише поглибити розуміння механізмів інтерпретації канонічних текстів, а й запропонувати методологічно обґрунтовану альтернативу редукціоністським підходам у цифровій гуманітаристиці та перекладознавстві. У цьому контексті переклад постає як форма когнітивно-культурної реконструкції, заснованої на принципах архітектурної прозорості, нормативної підзвітності та збереження історичної пам'яті смислів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Floridi L. The Logic of Information. Oxford: Oxford University Press, 2019. 272 p.
2. Koehn P. Neural Machine Translation. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 406 p.
3. Makeham J. Transmitting the Text: Confucian Canon and Its Commentaries. Leiden: Brill, 2003. 457 p.
4. Nylan M. The Five "Confucian" Classics. New Haven: Yale University Press, 2001. 416 p.
5. 班固. 后汉书·儒林列传. 北京: 中华书局, 1962. 277 页
6. 冯友兰. 中国哲学史. 重庆: 重庆出版社, 2009. 415 页.
7. 葛兆光. 中国思想史. 上海: 复旦大学出版社, 2011. 356 页.
8. 葛兆光. 中国思想史. 上海: 复旦大学出版社, 2001. 157 页
9. 皇清经解. 上海: 上海古籍出版社, 1991. 380 页
10. 孔颖达. 五经正义. 北京: 中华书局, 1980. 266 页
11. 皮锡瑞. 经学历史. 北京: 中华书局, 1983. 366 页
12. 钱穆. 中国经学史. 北京: 商务印书馆, 1996. 604 页.
13. 十三经注疏. 北京: 中华书局, 1980. 269 页
14. 王记录, 李艳. 汉学、宋学和清代史学. 山西师大学报: 社会科学版. 2005. 第 32 卷, 第 1 期. 页 25 - 32.
15. 杨德春. 论《春秋谷梁传》的产生与成书先于《春秋公羊传》. 辽东学院学报: 社会科学版. 2011. 第 13 卷, 第 3 期. 页 36 - 49.
16. 杨柳. 《后汉书》李贤注文训诂研究: 博士论文. 上海: 复旦大学, 2008. 380 页.
17. 余英时. 中国思想传统的现代诠释. 北京: 生活·读书·新知三联书店, 2004. 583 页
18. 郑玄. 郑氏注. 收入: 十三经注疏. 北京: 中华书局, 1980. 2812 页

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026